

סימן ו

הנחה על גבי מקום ד' על ד' טפחים ברשות היחיד

- פתיחה
- הבדלה בין הנחה לעקירה מעל גבי מקום ד' על ד' בסוגיות הגמרא
- שיטות הראשונים שאין צורך בהנחה על גבי מקום ד' על ד' ברשות היחיד
- שיטת הר"ש – מחלוקת סוגיות, והלכה כסוגיה המרכזית שיש צורך להניח על מקום ד' על ד' תמיד
- הנחה בגוף רשות היחיד או בדבר המחובר לה
- שיטת הרמב"ם – הנחה בכלי והנחה על גבי הקרקע
- סיכום

פתיחה

כפי שראינו, על מנת להתחייב במלאכת הוצאה יש לעקור ולהניח את החפץ דווקא ממקום ד' על ד', אולם כאמור בגמרא מובאת כהצעה שלא נדרשת הנחה על גבי מקום ד' אלא עקירה בלבד. בהמשך הסוגיה כפי שנראה להלן, מובאת שיטת רב חסדא ממנה נראה שישנה הבדלה בין עקירה להנחה. ואכן, ישנם ראשונים שפסקו דין זה במקרה של הנחה ברשות היחיד.

בשיעור זה נברר ממה נובע ההבדל בין רשות היחיד לרשות הרבים לעניין הנחה, ואת היחס בין דין זה לדברי ר"י ושאר הראשונים שראינו בשיעור הקודם. סוגיה זו מהווה חוליה מקשרת לסוגיות העוסקות בדיני הגדרת הרשויות.

הבדלה בין הנחה לעקירה מעל גבי מקום ד' על ד' בסוגיות הגמרא

הגמרא פותחת את הסוגיה בשאלה: "והא בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ד'", כלומר נקודת המוצא של הגמרא היא שהן הנחה והן עקירה נעשות ממקום ד' על ד'. אולם במהלך הסוגיה¹ הגמרא מעלה פעמיים הצעות להפריד בין עקירה להנחה, סברה אותה הסבירו ר"י ורמב"ן בשתי דרכים שונות. מסקנת הסוגיה בפשטות היא שההצעה נדחתה. כך עולה מסוף הסוגיה:

אלא אמר רבא: ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה. וכן, כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה.

בבלי, שבת ה ע"א

תירוצו של רבא עונה על קושיית הגמרא כלשונה, ללא צורך בשינוי, בצורה פשוטה עולה ממנו כי אין הבדל בין עקירה להנחה – בשתי הפעולות נדרש מקום ד' על ד' טפחים. כאשר במקרה של המשנה שלנו יש לתרץ על ידי שיד העני ויד בעל הבית חשובים כמקום ד' על ד'. לדבריו, אין צורך לעשות הבדלה דחוקה בין הפעולות והסוגיה שבה לקביעה שבראשה.

אלא שהצעת ההפרדה חוזרת שוב לאחר כמה דפים, בדברי הראשונים בסוגיית 'קנה הנעוץ ברשות היחיד'.

הגמרא עוסקת בהגדרת רשויות השבת, ומתוך בירור הגבולות של רה"י ורה"ר מרחיבה את הדיון ביחס לשאלה – עד איזה גובה מגיעות כל אחת מן הרשויות:

גופא, אמר רב חסדא: נעץ קנה ברשות היחיד וזרק ונח על גביו, אפילו גבוה מאה אמה – חייב, מפני שרשות היחיד עולה עד לרקיע. לימא רב

1. בבלי, שבת ד ע"א-ה ע"א, שנידונו בהרחבה עד כה.

חסדא דאמר כרבי? דתניא, זרק ונח על גבי זיז כל שהוא, רבי מחייב, וחכמים פוטרים. (אלמא לא בעינן מקום ארבעה על ארבעה). אמר אביי: ברשות היחיד – דכולי עלמא לא פליגי כדרב חסדא. אלא הכא באילן העומד ברשות היחיד ונופו נוטה לרשות הרבים, וזרק ונח אנופו, דרבי סבר: אמרינן שדי נופו בתר עיקרו ורבנן סברי: לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו. בבלי, שבת ז ע"ב

לדברי רב חסדא, גם זריקה על גבי קנה שעומד ברשות היחיד וגבוהו מאה אמה נחשבת כהנחה המחייבת, על אף שאין בקנה מקום ארבעה על ארבעה, מכיוון שרשות היחיד עולה עד לרקיע. הגמרא משווה בין דברי רב חסדא לדברי רבי, הקובע כי אדם הזורק חפץ והוא נח על זיז כלשהו – חייב, למרות שבוודאי אין מקום ארבעה על ארבעה. לשיטת חכמים האדם פטור מכיוון שאין בזיז ארבעה על ארבעה, ולשיטתם נראה שרשות היחיד אינה עולה עד הרקיע. אך הגמרא דוחה את ההשוואה ומעמידה שלכל הדעות רשות היחיד עולה עד הרקיע, ומחלוקתם של רבי וחכמים היא דווקא במקרה ספציפי – מקרה של אילן הנמצא ברשות היחיד כאשר נופו נוטה לרשות הרבים ואדם זרק חפץ על נופו.² מדברי רב חסדא עולה שמכיוון שהקנה מצוי ברשות היחיד אין צורך בהנחה על גבי מקום ארבעה, ואמנם בדפוס הגמרא מובא במפורש בסוגריים כהיסק ישיר מדבריו: "אלמא לא בעינן מקום ארבעה על ארבעה".³ גם אם לא נגרוס משפט זה בלשון הגמרא הוא מופיע בדברי הראשונים כהסבר לדבריו של רב חסדא:

חייב – כמונח על גבי קרקע, דלא בעי הנחה על גבי מקום ארבעה ברשות היחיד, כדמפרש לקמיה בשמעתין.

רש"י, שבת ז ע"א

2. העמדה דומה הובאה בדף ד ע"ב כדחייה לשיטת רב יוסף הקובע כי רבי הוא מקור המשנה שאין צורך בעקירה והנחה על גבי מקום ד' על ד' טפחים כפי שצוין לעיל.
3. משפט זה לא מובא באף אחד מכתבי היד אך בדפוס הראשון (דפוס וונציה ר"פ) הוא מובא, בדפוס ווילנא הובא המשפט בסוגריים, זאת ככל הנראה בעקבות דיוקן של המהרש"ל שבדברי רש"י רואים שאמנם זו אכן פרשנות דברי רב חסדא אלא שלא מדובר על משפט מגוף הסוגיה. ממילא ניתן לחלוק עליו.

רש"י מבאר בפשטות, לדברי רב חסדא אין חיוב להניח על גבי מקום ד' על ד' ברשות היחיד. קביעה זו סותרת את נקודת המוצא ומסקנת הגמרא בסוגיה העיקרית שראינו לעיל, שצריך שההנחה והעיקרה יעשו על גבי מקום ארבעה טפחים.⁴ הראשונים העלו פתרונות שונים לסתירה, נעמוד על השיטות המרכזיות והיחסים ביניהם.

שיטות הראשונים שאין צורך בהנחה על גבי מקום ד' על ד' ברשות היחיד

רש"י מדויק בדבריו ומסביר שרב חסדא מתייחס רק להנחה ורק ברשות היחיד, מדבריו נראה שלדעת רב חסדא רק הנחה ברשות היחיד אינה מצריכה מקום ארבעה טפחים, אך להנחה ברשות הרבים יהיה צורך במקום ארבעה.

...ולקמן בפירקין (דף ת.) משמע דדוקא ברה"י לא בעי רב חסדא הנחה ע"ג מקום ארבעה ומיהו רשב"א פירש בסמוך אף ברה"ר לא בעי רב חסדא מקום ד'.

תוספות, שבת ד ע"ב ד"ה דאמרינן

השיטה הראשונה זהה לדברי רש"י המדויק כי רב חסדא מחלק בין הנחה ברשות היחיד להנחה ברשות הרבים. כך מוסברת גם שיטת ר"ע.⁵ השיטה השנייה בדברי תוספות היא שיטתו של הרשב"א (ר' שמשון בן אברהם משאנץ), הוא מבאר כי רב חסדא סובר שגם ברשות הרבים אין צורך בהנחה על גבי מקום ד'. לפי הסברו עולה כי רב חסדא אכן חולק על שיטת רבא ועל מסקנת הסוגיה העיקרית. נראה מדבריו שלמעשה ישנה מחלוקת אמוראים – לדעת רבא, ולמסקנת הסוגיה העיקרית, נדרשת הנחה על גבי מקום ד' על ד'; ואילו לדעת רב חסדא רק עקירה נצרכת ממקום ד' על ד'.

4. דפים ד-ה שראינו עד כה, להלן נכנה אותה "הסוגיה העיקרית".
5. כפי שראינו כבר, רבה הציעה להבין ששיטתו היא הדעה שסבא שאין כלל דין הנחה על גבי מקום ד' על ד' טפחים.

עקרון דומה לשיטתו של רש"י מובא בדברי הרשב"א (הספרדי):

מסתברא כל הני לשווייה רשות היחיד משום דאינו נעשה רשות היחיד עד שיהא בו ארבעה על ארבעה, אבל ברשות היחיד ממש בהנחה כל דהו סגי, וכן נמי לרבי מאיר דסבירא ליה חוקקין הרי זה רשות היחיד גמורה כאילו חקק בו כבר וכיון שהוא רשות היחיד בהנחה כל דהו סגי, כן נראה לי.

חידושי הרשב"א שבת ח ע"א

הרשב"א מסביר כדברי רש"י, שברשות היחיד גמורה מספיקה הנחה על מקום כל שהוא, והסוגיה העיקרית עוסקת בהנחה ברשות הרבים שכדי להתחייב בה נדרשת הנחה על גבי מקום ד'. בדיוק בלשונו של הרשב"א נראה שהוא מגדיר את ההנחה של חפץ במקום ד' כיצירת רשות לחפץ. הבדלה זו בין רשות היחיד לרשות הרבים מחדדת את חשיבותו של המקום שהחפץ מונח בו. כאשר מניחים חפץ ברשות היחיד המקום נעשה מקומו של החפץ באופן מידי, ואין צורך בהגדרות ייחודיות למקום זה. ברשות הרבים, בה המקומות כולם שייכים לכלל, יצירת מקום לחפץ מצריכה הגדרה מבדילה של ד' טפחים על ד' טפחים.⁶

וכן עולה מדברי רבו הרמב"ן (שבת ז ע"ב ד"ה נעץ קנה), ובדרך זו הלך גם הריטב"א (שבת ז ע"ב ד"ה אמר רב חסדא) וכן הובא בפסקי הרי"ד (שבת דף ז ע"ב ד"ה אמר רב חסדא).⁷

6. הרשב"א בסוגיה בדף ד ע"ב מקשה על דברי אב"י מדוע הוא לא מזכיר את דבריו ביחס לרב חסדא. נראה מבין דברי הרשב"א שהוא מעמיד את כל הסוגיה בדפים ד-ה רק ביחס לבעל הבית שעקר והניח בידו של עני או שנטל מתוכה. לגבי העני הסוגיה לא הסתפקה מכיוון שברשות היחיד אין צורך בהנחה על גבי מקום ד': "ומשום הכי נראה לי דהכא נמי לא קשיא ליה אלא מפשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה, אבל מידו של בעל הבית לא קשיא ליה דברשות היחיד כל דהו סגי".
7. הרב יעקב קנייבסקי, 'הסטייפלר' (קהלות יעקב שבת, סימן ד) הציע להסביר את שיטת הרי"ן ושאר ראשוני ספרד בהבנה כי יש הבדל עקרוני בין רשות היחיד לרשות הרבים הנובע מההלכה שרשות היחיד עולה עד לרקיע ורשות הרבים מגיעה רק עד עשרה טפחים, לפי העיקרון 'כל המונח בנופו של מקום כאילו מונח בעקרו' אלא שיש הבדל

הרמב"ן והר"ן (שבת ז ע"ב ד"ה אפילו גבוה) פיתחו גישה זאת לכיוון נוסף. לדבריהם, הדיון בסוגיה העיקרית נובע מהסיטואציה הייחודית שבמשנה, המתייחסת להנחה על גבי אדם שאיננו חלק מרשות, ולכן נצרך מקום ד' על ד' בשני הצדדים. לעומת זאת בהנחה על גבי רשות היחיד עצמה או על גבי חפצים המצויים בה, אין צורך במקום ארבעה על ארבעה להנחת החפץ.

אולם שיטה זו מצריכה בירור – מדוע לחלק בין דיני הנחה ברשות הרבים לבין דיני הנחה ברשות היחיד? נראה שיש להסביר את החילוק מתוך ההבנה היסודית של תפקיד הרשויות השונות: רשות היחיד היא מקום מוגדר של האדם וחפציו ואילו רשות הרבים נועדה לשימוש הכלל ונאסר על האדם להניח בה חפצים דרך קבע.

הבנה יסודית זו גלומה בעוד דינים שאינם קשורים רק להלכות שבת. לדוגמה בהלכות נזיקין, כלים שהניח אדם ברשות הרבים נחשבים לנזק בתורת בור – דבר המעיד על כך שאין זה מקומם ולעומת זאת אין חיוב על היזקים מכלים המונחים ברשות היחיד של אדם.⁸ דוגמה נוספת לכך ניתן להביא מדיני קניין: לאדם אין מקום משלו ברשות הרבים, ולכן הוא לא יכול לקנות חפצים ברשות הרבים במשיכה.⁹

שתי דוגמאות אלו ממחישות את העיקרון הקובע כי רשות הרבים אינה נחשבת למקום עבור חפצי האדם הפרטי. לכן מובן מדוע נדרש מקום מיוחד להנחתם כדי לעבור על איסור הוצאה. רשות היחיד לעומת זאת היא מקום חיו הפרטי של האדם וגם מקומם של חפציו. על כן, יש להבדיל מצד דיני מלאכת הוצאה

צדדי לפיו ברשות היחיד ההלכה הזאת משמעותית עד לרקיע וברשות הרבים רק עד עשרה טפחים. ואכמ"ל.

8. ראו לדוגמה את הסוגיה בבא קמא לא ע"ב, ודברי הר"ח שם: "המניח כליו ברשות הרבים כאילו כרה בור ברשות הרבים..."

9. משיכה קונה לפי העיקרון הקובע כי הבאת החפץ של הקונה לרשותו על ידי גרירת החפץ אליו מהווה בעלות ולכן קניין משיכה לא יכול להיעשות ברשות הרבים מכיוון שלאף אדם אין רשות שם. ממילא, גרירת החפץ ברשות הרבים לא מקנה אותו לאף אדם. אולם בסימטה מצינו שניתן לקנות במשיכה כיוון שזה מקום שנמצא בצידו רשות הרבים ורק לעיתים נדירות אנשים נכנסים לשם.

בין מקרה בו האדם לוקח חפץ ממקום אליו הוא שייך ומניחו במקום בו אינו אמור להיות – מקרה בו צריך מקום מוגדר – לבין הנחה במקומו של האדם המוגדר לו תמיד. ברשות הרבים שהיא אינה מקום חפצי האדם, נדרש מקום ארבעה על ארבעה טפחים על מנת להגדיר פעולה של הנחה. כביכול נוכל לומר שהחפץ קונה לו מקום ושבתה על ידי כך. ברשות היחיד לעומת זאת אין צורך בהגדרה כזאת – עצם הבאתו של החפץ לרשות היחיד מגדירה אותו כמונח. על כן לשיטה זו בדברי הראשונים אין צורך בהנחה על גבי מקום ד' ברשות היחיד.¹⁰

שיטת הר"ש – מחלוקת סוגיות, והלכה כסוגיה המרכזית שיש צורך להניח על מקום ד' על ד'

בניגוד לרש"י והראשונים שהלכו בדרכו וחילקו בין הנחה ברשות היחיד גמורה להנחה ברשות הרבים, הר"ש משאנץ בתוספות ביאר שיש כאן מחלוקת סוגיות. גם המאירי ביאר כמותו שלמעשה מדובר לכל היותר במחלוקת אמוראים. המאירי גם פוסק כפי העולה מהסוגיה העיקרית כי גם ברשות היחיד נדרשת הנחה על גבי מקום ד' על ד' טפחים כדי להתחייב:

...ועוד כמה שמועות מוכיחות שאף ברה"י אנו צריכים למקום ארבעה ומ"מ לגדולי הדור ראיתי שטורחים בפירושים מחודשים להעמיד הסוגיות על דעת זה ופוסקים שכל שברה"י אין צרך למקום ד' אלא שלדעתנו אין פירושי הסוגיות עולים להם כהוגן ומתוך כך אנו פוסקים שאף ברה"י אנו צריכים למקום ד'...

בית הבחירה למאירי שבת ז ע"ב

המאירי מביא שיש שפסקו למעשה כשיטתו של רש"י וכפי השיטה הראשונה בדברי תוספות, לפיהם יש לפסוק כשתי הסוגיות: מחד לפסוק כדעת רבא שיש

10. ניתן להסביר את שיטתם גם לאור הסברה שהובאה לעיל שמקום ד' על ד' נובע מהצורך לשמור על החפץ, ממילא ברשות היחיד בו החפץ נשמר יכולה להצטמצם הדרישה להנחת החפץ במקום משמעותי.

צורך בהנחה על גבי מקום ד' על ד', ומאידיך כדעת רב חסדא שיש לחלק בין הנחה ברשות הרבים להנחה ברשות היחיד. המאירי דחה שיטה זו, וראה בדבר מחלוקת אמוראים, ופסק כסוגיה המרכזית כי אין הבדל בין הנחה ברשות הרבים להנחה ברשות היחיד.

עם זאת, המאירי ודברי ר"ש בתוספות עומדים בפני קושיה – הרי הסוגיה לא העמידה את רב חסדא בשום מקום כסותר לסוגיה העיקרית! בנוסף, הגמרא מביאה את דברי אביי ביחס לדברי רב חסדא ברשות היחיד: "דכולי עלמא לא פליגי דכרב חסדא" ומשמע שישנה הסכמה גורפת עם שיטתו לגבי הנחה על קנה ברשות היחיד ועל הכלל הקובע כי אין צורך להניח על גבי מקום ד' על ד' ברשות היחיד. על כן קשה לקבל שיש כאן מחלוקת אמוראים. התירוץ לקושיה יוצר למעשה גישה שלישית.

הנחה בגוף רשות היחיד או בדבר המחובר לה

בהמשך דברי המאירי הוא מתמודד עם הקושי לפיו מסקנת אביי בסוגיה היא שלכל הדעות הלכה כרב חסדא:

...מ"מ בזו אפשר שאין הלכה כאביי וכן על גבה אפשר ששנאוהו לרגילות הלשון ופירושו על פניה אלא שכל אלו דחקים הם. ואפשר שפירוש שמועה זו בבית מקורה ונידון כמלא וגוד אסיק מחיצת' הואיל ורה"י עולה עד לרקיע וכגון שנעץ הקנה דרך נקב שבגג. או שמא י"ל על הדרך שכתבו קצת מפרשים בגוף ועיקר שבאילן שלא אמרו שדי נופו בתר עיקרו ברשות א' על הדרך שכתבנו למעלה מטעם שיהא בעיקר רוחב ד' אלא מצד שעקרי בארץ הרי הוא כארץ שיש בה מקום ד' ואף בזו ראשה אחר עיקרה התחוב בארץ הוא נגרר שיש בו רוחב ארבעה וכן הסכימו בה חכמי הדורות.

בית הבחירה למאירי, שם

המאירי מציע שלושה פתרונות ליישוב הסוגיות: א. הלכה אינה נפסקת כדברי אביי, ממילא תיתכן מחלוקת אמוראים כאשר להלכה דברי רב חסדא נדחו הן

ברה"ר והן ברה"י. ב. דברי רב חסדא עוסקים בקנה הנמצא בתוך בית מקורה ונחשב כמונח בתוכו.¹¹ ג. מכיוון שהקנה נעוץ בתוך קרקע רשות היחיד יש להחשיב את הנחתו של החפץ עליו כהולכת אחר עיקרו של הקנה.

המשותף לשני התירוצים האחרונים הוא שאכן מדובר כאן על הנחה ברשות היחיד, כאשר הסיבה שאין צורך במקום ד' היא מפני שאנו משתמשים בכללי הלכה העוקפים את הכלל הדורש הנחה על מקום ד': 'גוד אסיק' ו'שדי נופו בתר עקרו'. שני כללים אלו מרחיבים את תחומי ההנחה של דברים אך לא שוללים את הצורך בהנחה דווקא על גבי מקום ד'.

שיטת הרמב"ם – הנחה בכלי והנחה על גבי הקרקע

גם בדעת הרמב"ם יש ליישב את הסתירה בין הסוגיות באופן מורכב. מצד אחד הוא פוסק כפשט הסוגיה העיקרית:

אין המוציא מרשות לרשות או המעביר ברשות הרבים חוץ לארבע אמות חייב עד שיעקור חפץ מעל גבי מקום שיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר ויניח על גבי מקום שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים.

רמב"ם, שבת יג, א

לשיטתו אין כל הפרדה בין הרשויות, ולכן על מנת להתחייב בהוצאה יש להניח חפץ על מקום ד' על ד' טפחים, בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. מאידך גיסא, הרמב"ם מביא גם את המימרא של רב חסדא כלשונה:

נעץ קנה ברה"י אפילו גבוה מאה אמה וזרק מרה"ר ונח על גביו חייב, שרה"י עולה עד לרקיע, אילן שהוא עומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק ונח על נופו פטור, שאין הנוף הולך אחר העיקר.

רמב"ם, שבת יד, יז

11. אפשרות שהובאה גם בתוספות שבת ח ע"א, ד"ה אמר אביי.

על מנת ליישב את שני הדינים נראה להסביר שהרמב"ם הבין כמאירי בתירוץ האחרון, כי הלכה זו קשורה לעיקרון הבוחן את עיקר העמוד. הבנה זאת עולה מתוך ההשוואה למחלוקת רבי וחכמים לגבי "שדי נופו בתר עקרו"¹². אם נדייק בגמרא נראה שכל המחלוקת בין רבי לחכמים היא כאשר החפץ מונח על הנוף אך אם מונח על העיקר, נחשב ודאי כמניח ברשות היחיד. ממילא, במקרה שמונח החפץ על העיקר יש לכאורה הסכמה עם שיטת רב חסדא שאין צורך לבחון אם יש במקום ההנחה ד' על ד' טפחים.

הבנתו של הרמב"ם מוכחת מדברי רבו של אביו, הר"י מיגאש:

...ומסתברא לן דהאי דבעינן ברשות היחיד הנחה על גבי מקום ד' ה"מ היבא דנח על מקום שאינו מחובר לקרקע כגון שהניח על גבי כלי או בידו של בעל הבית וכיוצא בו דכיון שאינו מגוף הקרקע משום הכי בעינן שיהא בו ארבעה על ארבעה אבל נעץ קנה ברשות היחיד כיון דמחובר הוא בארץ וכשם שהארץ יש בו ד' על ד' כך זו הקנה ואף על פי שאין בו ד' על ד' נר' אותו כאלו יש בו ד' על ד'.

שו"ת הר"י מיגאש סימן כד

כפי שניתן לראות, הר"י מיגאש מבדיל במפורש בין הסוגיות. לדבריו, הצורך להניח על גבי מקום ד' על ד', כפי שעולה בסוגיה העיקרית, שייך רק לגבי הנחה על גבי כלים כאשר במקרה כזה אין הבדלה בין הנחה ברשות היחיד להנחה ברשות הרבים, זאת כיון שכלים אלו אינם בטלים לקרקע לעומת זאת, קנה הנעוץ ברשות היחיד בטל לקרקע ומה שמונח עליו נחשב מונח על הקרקע. בהמשך דברי הר"י מיגאש עולה במפורש שיסוד זה נובע מהעיקרון המוזכר בסוגיה – "שדי נופו בתר עקרו" בו נחלקו רבי וחכמים, וכן מהעולה מדברי

12. האחרונים נחלקו כיצד לפרש את שיטת הרמב"ם. במרכבת המשנה (חעלמא) שבת יד, יז סובר שלדעת הרמב"ם לא צריך ברשות הרבים מקום ד' להנחה ועקירה. אולם ראו במרומי שדה שבת ח ע"א ד"ה ברה"י.

הסוגיה שם – כאשר נופו ועיקרו של האילן באותה רשות אזי גם מה שמונח על הנוף נחשב כמונח בתוך הרשות:

...ע"כ לא פליגי אלא דר' סבר אף על גב דנופו נוטה לרה"ר אמרינן שדי נופו בתר עיקרו ורבנן סברי כיון דנופו נוטה לרה"ר לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו אבל אילו לא היה נופו נוטה לרה"ר דכ"ע אמרי' שדי נופו בתר עיקרו ונדחה נופו באלו יש בו ד' על ד' כמו שיש בעיקרו ד' על ד'.

שו"ת הר"י מיגאש, סימן כד

אם כן, לשיטת הרמב"ם, הר"ש משאנץ והמאירי יוצא שדין עקירה והנחה מעל גבי מקום ד' על ד' הוא דין קבוע בגדרי הוצאה. ישנו חיוב שתהיה עקירה והנחה מעל גבי מקום משמעותי וקבוע. עם זאת, מורכבות הדין מלמדת שלפעמים דברים 'נחשבים' למקום ד' על ד', למרות שאין בהם שיעור זה. כגון במקרה שהולכים אחרי עיקר הדבר.

העקרון שדבר מסוים יכול להיחשב למקום ד' על ד' יפותח ויבואר בשיעור הבא ביחס לשתי המימרות "ידו של אדם כד' על ד'" ו"מחשבתו משוויה ליה מקום".

סיכום

בשיעור זה התחלנו לראות את ההתמודדות עם המקומות הקשים לתנאי שההוצאה תהיה ממקום ולמקום ד' על ד', שחודש בסוגיה העיקרית. לפי מסקנת הסוגיה העיקרית צריך הן לעקור והן להניח מעל גבי מקום ד' טפחים. אולם רב חסדא בהמשך הגמרא (ז ע"ב) קובע שגם הנחה על קנה העומד ברשות היחיד וגובהו מאה אמה נחשבת כהנחה ברשות היחיד, מכיוון שרשות היחיד עולה עד לרקיע, למרות שאין שם ארבעה טפחים!

למסקנה עולה בדברי הגמרא שישנה הסכמה בתפיסת רשות היחיד עם דעת רב חסדא, מה שלכאורה מתנגש עם מסקנת הסוגיה.

הראשונים ישבו סתירה זו בשלוש דרכים שונות:

- א. מדברי רש"י, תוספות, הרשב"א ועוד נראה שהסוגיה העיקרית עוסקת בהנחה ברשות הרבים ואילו דברי רב חסדא נכונים רק ברשות היחיד. רשות הרבים לא נועדה לחפצים ולכן רק מקום ארבעה טפחים מאפשר הנחה משמעותית. רשות היחיד נועדה להנחת חפצים, וההנחה בה לא מצריכה מקום של ארבעה טפחים. ראינו שניתן להסביר את שיטתם כי השמירה היתה שיש ברשות היחיד מצמצמת את הדרישה ביחס למקום החפץ.
- ב. הר"ש משאנץ מבין שמדובר במחלוקת אמוראים כאשר הלכה היא כפי העולה מהסוגיה העיקרית – הן עקירה והן הנחה נדרשות להיות מעל מקום ד' על ד' הן ברשות היחיד והן ברשות הרבים. לשיטתו קשה קצת כיוון שהגמרא לא הקשתה כלל בין הסוגיות.
- ג. הר"י מגאש, הרמב"ם והמאירי ביארו שדברי רב חסדא נובעים מעקרון ייחודי הקובע שהולכים אחרי עיקר העמוד בדומה לכלל "שדי בתר עיקרו". לפי דבריהם תמיד נדרשת הנחה על מקום ד' על ד' אך המקום לא מוגדר בנקודת הנחת החפץ אלא בחיבורו לקרקע. מקום המחובר לקרקע נחשב למקום בעל חשיבות ולא מודדים את שטח ההנחה, זאת בשונה מהנחה בדבר שאיננו מחובר כגון כלים, שיש למדוד את שטח הכלי עצמו.

